
BATI-DIŞI KAVRAMININ ÖTESİNDE : ASYA'DA MODERNLİĞİN İNŐASI*

*

*Ayőe Azman***

*Nalan Yetim****

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye, Japonya ve Çin'de yaşanan modernleşme deneyimlerini Batı-dışı modernlik kavramı aracılığıyla değerlendirmektir. Türk modernleşme deneyimi içerisinde Batı'dan farklı bir referans noktası olarak Japonya ve Çin karşımıza çıkmaktadır. Japonya ve Çin, Türkiye için kalkınma deneyimleri ve modernleşmenin kültürel-toplumsal pratikleri açısından model oluşturma-gösterilme konumunda olmuşlardır. Çalışmada Japonya, Çin ve Türkiye'nin modernleşme deneyimleri Batı-dışı modernlik kavramı aracılığıyla üç farklı gösterge üzerinden değerlendirilmiştir. İlk olarak, bu üç toplunun modern Batı ile karşılaşma biçimleri, ikinci olarak modernliği Batı'ya karşı bir meydan okuma ya da Batı egemenliğini kabullenme biçimi olarak içselleőtirmeleri son olarak da her üç toplumda politik elitler aracılığıyla modernitenin toplumsal müdahalelerle yaygınlaőtirilme yöntemleri değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Batı-dışı modernik, Asya modernliği, Türk modernleşmesi

* Bu makale "First International Conference of Asian Philosophical Association 29 Eylül-2 Ekim-2005 Fatih Üniversitesi-İstanbul" da bildiri olarak sunulmuőtur.

** Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim yesi

*** Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim yesi

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye, Japonya ve Çin'de yaşanan modernleşme deneyimlerini Batı-dışı modernlik kavramı aracılığıyla değerlendirmektir. Bu amaç çerçevesinde Batı-dışı modernlik kavramının, Batılı olmayan toplumları ve özelde de Asya toplumlarını birlikte değerlendirebilmede kavramsal bir araç niteliği taşıyıp taşımadığı ve sıırlılıkları tartışılacaktır. Türkiye'de bu konu üzerinde yapılan çalışmalarda iki temel kavram belirginleşmektedir. Türk modernleşmesi ve Batı-dışı modernleşme. Türk modernleşmesinin Türkiye'nin modernleşme deneyiminde kavramsal bir araç olarak benimsenmesi, bu deneyimin özgünlük yanını ön plana çıkarmaktadır. Batı-dışı modernlik kavramı aracılığıyla modernleşme deneyimini irdelemek ise, Türkiye'yi Batılı olmayan diğer Asya toplumları ile birlikte değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Türk modernleşme deneyimi içerisinde Batı'dan farklı bir referans noktası olarak Japonya ve Çin her zaman gündemde olmuştur. Türkiye'de farklı eğilimlerden aydınlar ve elitler farklı gerekçelerle Japonya ve Çin modernleşme deneyimleri ile Türkiye'yi ilişkilendirmişlerdir. Hatta bu noktada Japonya ve Çin'in kalkınma deneyimleri Türkiye için model olarak sunulmaya kadar götürülmüştür. Bu nedenle Türkiye, Çin ve Japonya'yı birlikte değerlendirmek hem modernleşme deneyimleri arasındaki benzerlikleri ve özgünlükleri görebilmeyi, hem de Batı dışında referans noktası oluşturan diğer toplumlara dair bakış açısı sunabilmeyi sağlayacaktır. Çalışmada referans noktaları olarak ele alınan Japonya, Çin gibi Asyalı toplumların ve Türkiye'nin modernleşme deneyimleri farklı göstergeler üzerinden değerlendirilecektir.

Bu göstergelerden ilki, söz konusu toplumların modern Batı ile karşılaşma biçimleridir. İkinci temel gösterge ise Türkiye, Çin ve Japonya'nın modernliği yok edici bir tehdit ya da varlıklarını sürdürmelerini sağlayacak bir olanak olarak içselleştirme biçimleridir. Üçüncü temel gösterge ise, bu toplumlarda süregelen toplumsal yapıya dair politik elitler aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelerdir. Çalışmada ele alınan bu üç temel gösterge aracılığıyla Türkiye'de yaşanan modernleşme deneyiminin diğer Asyalı toplumlarla birlikte ele alınıp alınamayacağı ve Batı-dışı modernlik kavramının işlerliği değerlendirilmiş olacaktır.

MODERNLEŞME KURAMLARI VE ASYA'NIN "ÖTEKİ" LEŞTİRİLMESİ

Asya'nın modernleşme kuramlarında yerini belirleyebilmek için Asya'yı, Batı'nın Batılı olmayan diğer tüm toplumlara dair geliştirdiği zihniyetin bir

parçası olarak değerlendirmek gerekir. Batı'da geliştirilen modernleşme kuramlarında Batı "modern"liği "ötekine", "farklı olana" referans yaparak tanımlamaktadır. Batılı olmayan toplumlar farklılığı yaratan ve farklılılığı sürdüren bir zeminde modernleşme kuramlarına işlerlik kazandırmışlardır. Bu yaklaşım başlangıçtan itibaren bazı paradokslar içermektedir. Batı toplumlarının dünya üzerindeki egemenliğinden kaynaklanan paradokslar, farklı olanın kurgulanmasında açık bir biçimde görülmektedir. Batı dünya egemenliğinin modernleşme kuramı içerisindeki meşruluk zemini "evrenselcilik"tir. Egemenlik süreci evrimci bir anlamda doğal bir gelişimin ürünü olarak varsayılmakta ve evrimci gelişme çizgisi içerisinde dünyanın diğer toplumlarına da Batı'yı izleme görevi düşmektedir. Ama Batı'yı izlemesi gereken toplumların Batı'dan farklılıkları bir yana, kendi içlerinde de tek bir kategori olarak değerlendirilme sorunu vardır. Örneğin, coğrafi keşifler sonucu ortaya çıkan "tarihsiz" yerli toplumlarla, geleneksel Asya toplumları birlikte düşünülmecektir. Sömürgecilik dönemi itibariyle, tarihsiz toplumlar olarak adlandırılan yeni "ilkel" toplumlarla karşılaşan Batı, bu toplumları ve Asya'yı aynı kategoride değerlendirmemiştir. Bu toplumlara yönelik olarak farklı bilgi üretme süreçleri ortaya çıkmıştır. Asya toplumları için oryantalizm, Amerika, Afrika ve Avustralya yerlileri için de antropoloji, bilimsel bilgi üretme görevi üstlenmiştir. Dolayısıyla bu toplumların modernleşme süreçleri de benzer bir kategoride ele alınmamıştır. Ancak Batılı olmayan toplumlar modernleşme süreçleri içerisinde Batı'nın dışsal kurucu gücünü -askerî, siyasî ve düşünsel anlamda- kabullenmiş olarak ortak bir paydada birleşirler. Çünkü toplumlar farklı olsa da Batı'nın belirleyiciliği esastır.

Modernleşme kuramlarında tüm evrenselcilik iddiaları, gerçekte Batı'nın biricikliğini meşrulaştırma çabasıdır. Ancak evrensel insan, evrensel toplum, eşitlik gibi evrenselcilik ölçütleri, tüm toplumları kapsayacak şekilde ve eş zamanlı olarak gerçekleşmemektedir. Bu nedenle eşitsizlik ilişkisini açıklayacak yeni tanımlara ihtiyaç duyulmuştur. Kültür ve uygarlık ayrımı evrenselcilik anlayışında varolan tikanlıkları aşmanın bir yolu olarak düşünülmüştür. Bu ayrıma dayanarak uygarlık akıl, bilim ve teknoloji ile tanımlanmış, sanayileşme ve kentleşme gibi ölçütler de eklenerek evrenselcilikle özdeş hale dönüştürülmüştür. Modernleşme kuramının evrenselcilik iddialarındaki paradokslar uygarlık gibi bir kavram aracılığıyla telafi edilmeye çalışılırken, toplumlar arası farklılıklar ise kültür kavramı ile açıklanmıştır. Kültür toplumlar arasındaki mevcut eşitsizliklerin bir kaynağı ve toplumları sınıflamayı sağlayabilecek bir araç olarak ele alınmıştır. Örneğin, ilkel, durağan gibi Batı dışı toplumların kültürlerine dair sınıflamalar, Asyalı toplumlar için de kullanılmıştır. Batı'nın ilerlemeye ve değişmeye açık olarak var-

sayılan kültürel özellikleri toplumlar arası eşitsizliğin ve Batı'nın güdümündeki hiyerarşinin kabulünü, kendiliğinden sağlamıştır. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, Batı'nın kültürel biricikliğini meşrulaştırma yönündeki kültürel açıklamalar, aynı zamanda Batılı olmayan toplumlar tarafından da benimsenmiş ve Batı-dışı kültürlerin de varlığının kabullenilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu kültürel açıklamalar çerçevesinde Batı-dışı toplumlar da Batı'nın dışında kendi kültürleriyle varolabileceklerini ve modernleşebileceklerini varsayımlardır.

Modernleşme kuramlarının makro düzeyde karşılaştığı sorunlar modernliğin varsayımlarının değişik boyutlarıyla sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Batı modernitesini meşrulaştıran ilerlemeci ve evrenselci toplum modelinin geçersizliği, Batılı olmayan toplumların "ötekileştirilmesi", sömürgecilik ve modernlik arasındaki ideolojik bağların ortaya çıkarılması, ekonomik ve politik indirgemeci yaklaşımların kültür yönümlü tartışmalarla aşılmaya çalışılması, sosyal bilimlerde düzeyinde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler Batı-dışı toplumlardaki tartışmaların da yönünü çizmekte etkili olmuştur. Örneğin, Einsenstandt tüm ilgisini geleneksel toplumların modernleşme sürecinde karşılaştıkları bunalmalar üzerine yoğunlaştırmaktadır. Modernleşmeyi tanımlayan kentleşme, rasyonellik, laiklik, demokratikleşme gibi ölçütlere bakıldığında modernlik Batı-dışı toplumlarda istenilen sonuca ulaşamamıştır. Bu noktada kabul edilmesi gereken şey, tek tip bir modernleşme anlayışının ve çizgisinin olmayacağıdır. Farklılıkların devamı ve toplumlararası oluşmuş eşitsiz ilişkiler, yeni kavram ve tanımları gerekli kılmıştır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülke tanımları, bu bağlam içinde geliştirilen ve Batı'nın dünya üzerindeki egemenlik ilişkilerini betimleyen iyi birer örnektir. Konuya ilişkin kavram ve tanımlar dönem içinde değişse dahi -gelişmiş, az gelişmiş, merkez-çevre gibi tartışmalar Doğu-Batı ekseninde yürütülmüştür.

Batı-dışı modernlik kavramı da Batılı olmayan toplumların modernleşme deneyimlerini bu toplumların kendi dinamikleri ile açıklama iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Kavram başlangıç itibarıyla Batı'dan farklılık kurgusunu içinde taşımaktadır ve Batı merkezli klasik modernleşme kuramlarına karşı bir alternatif olma iddiasındadır. Kavram Batı-dışındaki toplumların modernleşme deneyimlerini yatay düzlemde ve birlikte okumayı sağlayabilecek bir araç olarak ele alınmaktadır (Göle, 1998, 2002).

Kavramın Türk düşün yaşamında ön plana çıkışı, Batılı olmayan toplumların Batılılaşmadan modernleşebilecekleri yaklaşımının yaygınlaştığı 1980 sonrası döneme tekabül etmektedir. Çoğul modernlikler, alternatif modernlik, yerel modernlik, Batı-dışı modernlik kavramlarının hepsi bu dönemin ürünü-

dür ve aralarında benzerlikler mevcuttur. Batı-dışı modernlik kavramı temelde Batılı olmayan toplumların modernliği aktarma, resmetme, hatta yeniden besteleme biçimlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Göle, 2002:164).

MODELE DÖNÜŞEN ASYA MODERNLİĞİ

Batılı olmayan toplumlar toplumsal tarihlerini Batı modernliğini merkeze alarak yazmaya çalışmışlardır. Ancak modernleşme süreci içerisinde bazı Asya toplumlarının başarıları dikkat çekmekte ve diğer toplumlar için birer modele dönüşmektedir. Bu nedenle Batılı olmayan özelde de Asya toplumlarının modernleşme deneyimlerini birlikte ele almak ve bu toplumların birbirleri için model oluşturabilme kapasitelerini tartışmak sosyal bilimler alanında ve Türk düşün yaşamında yaygın bir eğilim halindedir. Batı-dışı modernlik kavramına dayalı olarak geliştirilen eş zamanlı modernlik, ekstra modernlik, geleneksizleştirme ve melezleşme gibi kavramlarla birlikte Asya toplumlarının modernleşme süreçlerini birlikte değerlendirmeye çalışmak, bu eğilimin bir uzantısıdır. Ancak Batı-dışı modernlik kavramı, karşılaştırılan tüm Asya toplumlarını tek bir kategoriye indirgeyen ve Batı'nın Asya'yı kurgulamasındaki tek tipleştirmenin başka bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram bu yönüyle tüm Asya toplumlarını aynı kategoriye hapseden tarihsizleştirme girişimi olarak da değerlendirilebilir.

Asya toplumlarının birbirleri için referans ve model oluşturma yönelimi Asya'nın Batı'yla kurduğu farklı ilişki biçimlerinden beslenmekte ve Batı'nın da Asya'ya yön verme çabasının bir uzantısı olarak biçimlenmektedir. Bu eğilim günümüz için de geçerlidir. İlk açıklanması gereken nokta Asya toplumlarının birbirlerini model alırken dayandıkları ölçülerin neler olduğu ve Batı'nın "kimi" "kime" "neden" model gösterdiği sorularıdır. Örneğin bu çalışmada ele alınan Türkiye, Çin ve Japonya eşit düzlemde birbirleri için model oluşturmamıştır. Türk düşün yaşamı içerisinde Japonya ve Çin'in modernleşme süreçleri ilgi konusu olurken, Türk modernleşme deneyimi daha çok Pakistan, Cezayir, Hindistan gibi Müslüman nüfusa sahip ülkeler için gündeme gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine model gösterilmesi de yine Müslüman ve modern kimliği nedeniyle olmuştur. Türk modernleşmesinin Müslüman toplumlar üzerindeki etkisi ve dolayısıyla model olarak benimsenmesi Batılı toplumlar ve Asya toplumları için farklı anlamlar taşımaktadır. Batı için Türkiye'nin modernleşme deneyiminin taşıdığı anlam diğer Müslüman toplumlara gösterilecek bir örnek iken, Asya toplumları için Türk modernleşmesi Batı'ya karşı belli bir karşı duruşu temsil etmektedir. Özellikle sömürge deneyimi yaşamış olan toplumlar için Türkiye'nin modern-

leşme deneyimi Batı'ya karşı bir meydan okuma anlamına bile gelebilmektedir. Çünkü Türkiye, Cumhuriyeti kurma sürecinde tüm dünyaya karşı gerçekleştirilen bağımsızlık savaşını gerçekleştirmiş görünmektedir.

Japonya'nun diğer Asya ülkelerine model olarak gösterilmesi de benzer eğilimlerle biçimlenmiştir. 1905'te Japonya'nın Rusya'yı yenmesi tüm Asya'da büyük bir heyecan uyandırmıştır. Tüm uzak doğu sömürgeleri Japonya'nun başarılarına hayranlık duymuşlar ve Japonya ile siyasi ve ekonomik işbirliği eğiliminde olmuşlardır. Ancak bu yol göstericilik Batı'nın yönlendirmesi ile ilişkili görünmektedir. 1902'de İngiliz-Rus anlaşmazlığının ardından gerçekleşen Japon-İngiliz ittifakı Japonya'nın bölgesel bir güç olarak tanınmasını ve yükselmesini kolaylaştırmıştır. Japonya kazandığı başarılarla bölgede Batı sömürgeciliğine karşı direnişin de sembolü olarak düşünülmüştür. Özellikle "Asya Asyalılarındır" tezi, tüm Uzak Doğu'da Japonya'nun siyasal yönelimlerinin sempati ile karşılanmasıyla sonuçlanmıştır.

Çin ise Asya için model olma özelliğini, Soğuk Savaş döneminde kapitalist Batı'ya karşı bir direnç sembolü olarak kazanmıştır. Asyalı toplumlar tarafından Çin'in sosyalist modernleşme ve kalkınma yolu Batı kapitalizminin ve Sovyet sosyalizminin dışında bir üçüncü yol olarak düşünülmüştür (Dirlik, 2005:232). 1980 sonrasında ise Çin, direnç yerine uyumun bir sembolü ve kapitalizmle bütünleşmiş bir modeli olarak, Batı tarafından diğer Asya toplumlarına sunulmaya başlanmıştır.

Türk düşün yaşamı içerisinde Japonya'nın ve Çin'in belirli dönemlerde ön plana çıkışı da yukarıda tartışılan genel eğilimlerin dışında olmamıştır. Japonya'nın Türkiye için model olarak gösterilmeye başlandığı dönem, Osmanlı'nın çöktüğü, Japonya'nın ise Asya'da yükseldiği bir dönemdir. Türk modernleşmesinin öncü aktörleri olarak Jön Türkler, Rusya'yı yenilgiye uğratan Japonya'nın başarılarına ilgisiz kalmamışlardır. Farklı düşünsel eğilimlere sahip Türk aydınları da Japonya'ya olan ilgilerini hep korumuşlardır. Muhafazakâr yönelimli aydınlar ve düşün adamları Japon kalkınması/ekonomik gelişmesi ile Japon kültürü ve dinini ilişkilendirmişlerdir. Japonya'nın kendi kültürel kimliğini ve dinini koruyarak kalkındığını ileri sürmüşler ve Türkiye'nin de aynı yol ve yöntemleri izlemesi gerektiğine inanmışlardır. Özellikle modernleşmeyi Batılılaşma düzleminde tartışanlar, Batı'dan neyin alınması, kendimize ait hangi unsurların korunması gerektiğine dair en iyi örneğin Japonya olduğunu düşünmüşlerdir (Turhan, 1951; Ülken, 1992; Güvenç, 2002). Bu çerçevede İslam dininin gelişmeye bir engel teşkil etmediğini kanıtlayabilmek için Japon dininin kalkınmayı Weberyan bir tarzda nasıl sağladığı tartışılmıştır. Türk modernleşmesi bağlamında kimlik sorunu ile birlikte düşünülen kültür sorunu böyle bir ilgiyi anlamlı

kılmaktadır. Modernleşmede Batı'nın referans alınması esas olmakla birlikte ulusal kimliğin korunarak Batılılaşma/modernleşme eğilimi her zaman süregelmiştir. Batı için farklılığı kültürle tanımlamak, Batılı olmayana müdahale bağlamında düşünülürken, Asya toplumları açısından ise kültür, kimliğin asli unsuru olarak düşünülmüş ve milliyetçi-muhafazakâr eğilimlere zemin hazırlamıştır. Kaldı ki, Türk milliyetçiliği de kültür yönelimli olarak biçimlenmiştir.

Türk düşün yaşamı içinde Japonya'ya duyulan ilgi salt kültürel ve dinsel boyutlarla sınırlı değildir. Japonya'nın kapitalistleşmede gösterdiği başarı, ekonomik anlamda diğer Asya ülkelerinden farklı üretim biçimine sahip olması ile ilişkilendirilmiştir. Kapitalizm öncesi üretim biçimi olan feodalizm, kapitalizmin ön koşulu olarak kabul edilirken Japonya'nın feodal bir geçmişe sahip olması diğer Asya ülkelerine göre daha kolay kapitalistleşmesinin/modernleşmesinin nedeni olarak görülmüştür. Osmanlı toplumu ve üretim ilişkilerine yöneltilen eleştiriler de bu bağlamda biçimlenmiştir. Japonya'dan farklı olarak Osmanlı'nın despotik devlet yapısı ile diyalektik gelişmeye uygun olmayan sınıfsal yapısı, kapitalistleşme ve modernleşmenin önünde bir engel olarak düşünülmüştür (Berkes,1976; Keyder, 1996). Batı ile Japonya'nın feodalizm gibi ortak bir paydada buluşması ve Japon başarısının bu ortaklıkla açıklanması, Batı'da geliştirilen modernleşme kuramları ile uyumlu bir görünüm sunmaktadır.

Japonya'nın sadece Türkiye için değil, tüm Doğu Asya için model olarak önerildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aralarındaki tüm anlaşmazlıklara rağmen, Asya toplumları için Japonya'nın ilgi kaynağı olmasının temelinde iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, Japonya'nın Batı'nın bilimsel ve teknolojik donanımına sahip olmasıdır. İkincisi ise Batı'nın muhatabı olarak yakaladığı siyasî eşitlik düzeyidir. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde, Japonya'nın ABD ile dostluğu çerçevesinde Japonlar tüm Asya için her anlamda model oluşturma konumuna gelmiştir. Bu dönemde Ekonomik gelişme ve kalkınma yönelimli yaklaşımların temel referans noktası her zaman Japonya olmuştur. 1970'li yıllar da dahil olmak üzere Yeni Sanayileşen Ülkeler olarak adlandırılan Güney Kore, Endonezya, Tayland, Tayvan gibi ülkeler Uçan Kazlar modeline göre Japonya'nın liderliğinde kalkınma yolu çizmişlerdir.

Çin'in Türkiye üzerindeki etkisi ise Japonya'dan farklı olarak, 1960'lı yıllarda Çin'in dünya üzerinde oynadığı rol bağlamında şekillenmiştir. 1960'lı yıllar Üçüncü Dünyacılık, Bağlantısızlar Hareketi, Kalkınmada Üçüncü Yol gibi sömürgecilik sonrası dönemi tanımlayan gelişmeler ve kavramların ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu gelişmeler doğrudan Asya toplumlarını ilgi-

lendirdiği gibi Asya'nın kendini yeniden tanımlama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında klasik sömürgecilik döneminin bitişi Asya ve Afrika'da çok sayıda ulus- devletin ortaya çıkışı ile sonuçlanmıştır. Bu ulus devletler kendilerini tanımlarken-kaldı ki ulus devlet modeli de Batı kaynaklı bir modeldir- yine Batı'yı referans noktası olarak kabul etmek zorunda kalmışlardır. Ancak Asya'nın yaşadığı sömürgecilik deneyimi yeni dönemde Batı'ya karşı belli bir eleştirel mesafenin yaygınlaşmasına da zemin hazırlamıştır. ABD ve Sovyetler Birliğinin siyasal nüfuzlarının temsil ettiği iki kutuplu dünya anlayışına karşı siyasal düzlemde Çin, direnç noktası olarak görülmüştür. Türkiye'de de aynı dönemde sosyalizm Batı kapitalizmine karşı çıkma modeli olarak önem kazanmıştır. Türk solu içinde sosyalizm ortak bir söylem olmasına karşın, farklı sosyalist uygulamalar-farklı politik çıkarları temsil eder biçimde- ilgi konusu olmuştur. Üç Dünya Teorisi, Çin Devrimi, Kalkınmada Üçüncü Yol anlayışı, Türk solu içinde yaygın şekilde kabul görmüştür. Bu noktada Osmanlı-Türk toplumunun Batı'dan farklılığı zemininde, Mao'nun köylülüğe dayalı devrim stratejileri önem kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Çin'in Asya'daki etkisi sosyalizm aracılığıyla Batı kapitalizmine direnişi simgelerken, 1980 sonrasında ise Türkiye ve diğer tüm Asya ülkeleri tarafından küresel ekonomik başarıları ile bir dünya devri olarak selamlanmaktadır.

ASYA'NIN TEMEL PARADOKSU: BATI HEGEMONYASININ KABULÜ YA DA MEYDAN OKUMA

Asya toplumlarının modernleşme deneyimlerinin birbirleri için referans noktası oluşturması geleneksel Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde anlaşılmalıdır. Doğu ve Batı egemenlik ve güç ilişkileri bağlamında karşılıklı ilişki içinde olmuşlardır. Taraflar tarih içinde farklı egemenlik biçimlerinin temsilcileri olarak rol oynamışlardır. Modern dönem itibariyle Batı üstünlüğü yepyeni bir biçim almıştır. Yeni dönemle birlikte hem geleneksel Doğu ülkeleri hem de dünya tarihine yeni katılan Amerika, Avustralya ve Afrika'nın yerli toplumları Batı hegemonyasının yeni biçimi ile yüz yüze kalmışlardır. Bu noktada Batı-dışı modernlik kavramı Batı ve Batılı olmayan toplumların modernite ile karşılaşma sürecini açıklamayı amaçlayan "zayıf tarihsellik" kavramını önermektedir. Zayıf tarihsellik Batılı olmayan toplumların modernite ile olan eşitsiz ve asimetrik ilişkilerine, yerel bir güç olarak modernliği doğurmadaki yetersizliklerine işaret ederek, tüm bu olumsuz görünümü aşmayı amaçlamaktadır (Göle,1998:5). Oysa zayıf tarihsellik kavramı, Batılı olmayan bütün toplumları aynı kategoride toplamakta, Afrika, Amerika ve Avustralya'nın tarihsiz yerli toplumları ile Asya toplumlarının tarih-

sel deneyimlerini eşitlemektedir. Ayrıca Asya toplumlarının tarihlerini salt moderniteyi doğurabilme kapasitesinin sınırlılığına mahkum etmekte, tarih içerisinde Asya'nın Batı'dan bağımsız olarak uygarlık kurabilme gücü ise göz ardı edilmektedir.

Asya toplumlarının modernleşme süreçleri içerisinde Batı'ya bağımlılıkları bilinmektedir. Öncelikle bu bağımlılığı ortaya çıkaran siyasî düzlemde egemenlik ilişkilerinin tanımlanması gereklidir. Sömürgecilik modern dönemde Batı'nın dünya üzerindeki egemenlik ilişkilerini tanımlayan yeni bir biçimdir. Batı dışındaki toplumlar ise bu egemenlik ilişkilerine yönelik olarak farklı tepkiler geliştirmişlerdir. Tarih sahnesine yeni katılan yerli toplumlar, Batı'nın saldırıları sonucu direnç gösterememiş ya soykırımlarla yok edilmişler -kızılderiiler de olduğu gibi- ya da köleleştirilmişlerdir - Afrika kökenli siyahi toplumlarda olduğu gibi-. Daha şanslı olanlar ise Hristiyanlık aracılığı ile Batı uygarlığına uyum sağlanmaya zorlanmışlardır. Asya'nın ise sömürgeciliğe karşı gösterdiği tepki, Batı hegemonyasının zorunlu bir kabulünden meydan okumaya uzanan iki farklı tutumla şekillenmiştir. Osmanlı, Japonya ve Çin örneklerine bakıldığında bu durum açıkça gözlemlenebilir. Batı'nın gözünde de tek bir Doğu ya da Asya olmamıştır. Belli çıkarlar doğrultusunda biçimlenen farklı egemenlik ilişkileri söz konusudur. Örneğin, Osmanlı ve Çin siyasî düzeyde hiçbir zaman sömürgeleşmemişler ama ticari anlamda eşitsiz ilişkilere zorlanmışlardır. Hindistan ise sömürgeciliğin tüm sonuçlarını yaşamıştır. Dolayısıyla Asya'nın Batı'ya verdiği tepkiler ve meydan okumalar da farklı düzeyde gerçekleşmiştir. Bu üç ülkenin tarihsel olarak Batı'yla karşılaşma biçimleri arasında da farklılıklar söz konusudur. Ortaçağ boyunca Çin ve Japonya Batı'da seyyahlar ve tüccarlar aracılığı ile tanınırken aynı dönemde Osmanlı, Batı ile doğrudan çatışma içerisinde olmuştur. Üstelik Batı'da modern zamanların başlangıcı kabul edilen Rönesans, Osmanlı'nın Batı karşısına egemen bir aktör olarak çıktığı dönemdir. Osmanlı 18yy'da Batı egemenliğinin sonucu olarak askeri yenilgiler ve toprak kaybı ile yüz yüze kalmış, kendi denetimi dışında kalan gelişmelere karşı yeni bir siyaset önerebilme zorunluluğu ile karşılaşmıştır. Böylece Batı ile çatışmaya dayalı geleneksel siyasetini terk eden Osmanlı, devletin varlığını ve önemini koruyabilme adına Batı yanlısı bir siyaset biçimini tercih etmiştir. Batı'nın kendi içinde bölünmüş yapısı, dünya egemenliği hususunda birbirleri ile düştükleri anlaşmazlıklar Osmanlı'nın işini kolaylaştırmıştır. Batı içinde de Osmanlı'ya gösterilen ilgi kendi aralarındaki çekişmelerle biçimlenmiştir. İngiltere'nin dünya egemenliğinde izlediği öncü role karşı çıkan Fransa geleneksel Doğu ile ilişki kurmayı tercih etmiştir. Napolyon'un Osmanlı ordusunda yer almak istemesi boşuna değildir.

Batılı güçlerin çekişmelerinden yaralanarak güç kazanma eğiliminin Japonya ve Çin için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Batı sömürgeciliğinin sonucu olarak bölge ülkeleri arasında ortaya çıkan sorunları -Çin-Japon, Çin-Rus, Japon-Rus anlaşmazlığı gibi- çözmeye farklı bir Batı ülkesi ile ittifak kurup bu yolla diğer sömürgeci güçlere karşı güç kazanma ve bölge sorunlarında etkili olma politikası oldukça yaygın biçimde sürdürülmüştür (Ferro, 2002:163-178).

Doğu Asya'da ilk olarak Batı'nın güç ilişkilerine karşı bağımsız bir siyasî arayış olarak biçimlenen Japonya'nın "Asya Asyalıdır" sloganı ile dile getirdiği meydan okuma biçimi ile karşılaşmaktayız. Japonya'nın bu tutumu, Batılı sömürge imparatorluklarına karşı geliştirilmiş ilk bağımsız siyasî yönelim olarak değerlendirilebilir. Japonya'nın Batı'ya meydan okuyuşu bazı paradoksal yönelimleri de beraberinde getirmiştir. Bir yanda Batı sömürgeciliğine karşı kurtarıcı misyonla tanımlanan, Konfüçyüsçü eşitliğin aynı çatı altında gerçekleşeceğini varsayan ve bölge ülkeleri için öncü bir güç haline gelen Japonya, diğer yanda ise "ortak refah çemberi", "tek çatı için sekiz yön" sloganı ile somutlaşan Asya ve Pasifik Okyanusunun büyük bölümünün sömürgeleştirilmesini hedefleyen yayılmacı Japonya vardır (Ferro, 2002:176,177).

Çin ise Asya'daki konumu itibariyle Japonya'dan bazı farklılıklar göstermektedir. Sömürgecilik öncesi dönemde Doğu Asya'nın güç merkezinde Çin bulunmaktaydı. Japonya'da aynı merkeze bağlı ilişkilere dahildi. Ancak sömürgecilik sonucunda Japonya bu ilişki ağının dışına çıkarken Çin de Batı'nın saldırılarına maruz kalmıştır. Çin'in sömürgeci saldırılar karşısındaki ilk tepkisi güçlü bir yabancı düşmanlığı ve toplumsal isyanların ortaya çıkışıdır. Japonya'nın bölgede Çin'e karşı izlediği saldırgan politikalar da direnişçi eğilimleri güçlendirmiştir. Ancak çoğunlukla kabul edilen sava göre Çin, sömürgeci dönemde Japonya ile kıyaslandığında zayıf kalmıştır (Roberts, 2003). Çin'in Batı'ya meydan okuyabilmesi Soğuk Savaş Döneminde sosyalizm aracılığı ile mümkün olmuştur. Kaldı ki, Çin'in bölgesel sorunlara karşı hassasiyeti zaman zaman Batı'ya meydan okuma tutumunu gölgelemiştir. Sovyetler Birliği ile olan çekişmeleri Çin'in zamanla Batı ile yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Kültür Devriminin başarısızlığının ardından Batı yanlısı politikalar Çin'de güç kazanmıştır.

Asya'nın Batı'nın hegemonyasını kabulü ve meydan okuması da Batı kaynaklı modern ideolojik araçlarla mümkün olmuştur. Milliyetçilik ve sosyalizm Asya için iki temel yönelim olarak biçimlenmiştir. Her iki ideoloji de aynı ülke içinde yeşerebilmiş, Batı ile farklı ilişki biçimlerini de mümkün

kılmıştır. Milliyetçilik ve sosyalizm Asya için hem modern ulus-devlet olabilmeyi hem de Batı'ya direnişin sembolü olarak kabul görmüştür.

ASYA'DA MODERNİTENİN İÇSELLEŞTİRİLMESİ: BÜTÜNCÜL BATILILAŞMA KISMİCİ-SENTEZCİ BATILILAŞMA VE MELEZLEŞME

Asya'da modernitenin toplumsal düzlemde içselleştirilmesi ve yaygınlaştırılma biçimi halen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Siyasal düzlemde Asya, Batı modernitesini yok edici bir tehdit ya da Batı karşısında varlığını sürdürebilmesinin aracı olarak düşünmüştür. Batı kaynaklı ideolojileri benimseyerek Batı ile yürütülen ilişkiler bunun en açık kanıtıdır. Toplumsal düzlemde ise modernitenin kabulü ve içselleştirilmesi tek yönlü olarak gerçekleşmemiş, aksine "Bütüncül Batılılaşma", "Kısmici-Sentezci Batılılaşma" ve "Melezleşme" gibi farklı içselleştirme biçimlerinin olabileceği ileri sürülmüştür. Batı-dışı modernlik kavramı modernitenin içselleştirilmesi noktasında belli bir tercihten yola çıkmaktadır. Asya toplumlarında küreselleşmenin yarattığı bir sonuç olarak kültürel melezleşmeye işaret etmektedir (Göle, 2002). Türk modernleşmesi açısından gelinen noktada kültürel melezleşme, modernitenin toplumsal düzlemde nasıl içselleştirildiğine verilen yanıt niteliği taşımaktadır. Ayrıca Türk düşün yaşamı içinde sürdürülen Bütüncül Batılılaşma mı? Kısmici-Sentezci Batılılaşma mı? sorularını da dolaylı olarak yanıtlamaya çalışmaktadır. Küreselleşmenin Asya'da ortaya çıkardığı yeni görünümünden yararlanarak ortak kültürel bir desen çizme çabasıdır.

Batı-dışı modernlik kavramının kültürel bir görünüm olarak tanımladığı melezliğin anlaşılabilmesi Bütüncül Batılılaşma ve Kısmici-Sentezci Batılılaşmadan farkının anlaşılmasıyla mümkündür. Batı'lı olmayan toplumların modernleşme sürecinde en radikal örnek olarak çoğunlukla Türk ve Çin modernleşmesi gösterilmektedir (Göle, 1998; Berkes, 2002; Ögün, 2002). Her iki toplumun da modernleşme süreci içerisinde gelenek karşısında takındığı tavır ve kültürü yeniden kurgulama biçimi benzer bir zeminde biçimlenmiştir. Kültürün mevcut gelenek içindeki bağlamından kopartılıp, seküler ve kendine özgü olanı temsil eder biçimde kurgulanması, Bütüncül Batılılaşma anlayışının uzantısıdır. Böylelikle Türkiye için İslam'ın dışında, Çin'de ise Konfüçyüsçülük dışında bir kültür alanı tanımlanmıştır. Batılılaşarak modernleşmenin ikinci yolu ise Kısmici-Sentezci Batılılaşma anlayışıdır. Japon kalkınmasında gündeme gelen kültürel ve dinsel değerlerin korunması savına benzer bir şekilde, Türk modernleşme süreci içinde İslam dininin gelişmeye engel olmadığı yönünde savlar ileri sürülmüştür. Kısmici-

Sentezci Batılılaşma anlayışı, kılık kıyafet gibi sembolik kültürel öğelere yapılan atıflarla derinleştirilmiş ve kalkınma-din arasındaki ilişkinin dışına da genişletilmiştir.

Türk modernleşmesi içinde kültürel melezleşme iddiaları da iki kaynaktan beslenmektedir. Birincisi küreselleşmenin ortaya çıkardığı küresel kültürün bir parçası ve sonucu olarak melezleşme, ikincisi ise yerelleşme sonucu ortaya çıkan melez görünüm. Melezleşme "yabancı ve yerli kültür öğelerinin bilinçli bir sentezini yaratma çabası" (Berger, 2003:19) olarak da tanımlanmaktadır. Bu yönü ile melezleşmenin içeriği olumlu olmaktadır. Kavram aracılığıyla Klasik modernleşme anlayışının sahip olduğu geleneksel-modern, kırsal-kentsel, gelişmiş-azgelişmiş, merkez-çevre, sağ-sol ayrımlarının kaldırılması hedeflenmektedir (Özcan, 2004:107). Melezleşme Türkiye için İslam ve modernlik arasındaki gerilimi kaldırma anlamına gelmektedir. Kültür de tartışmaların odak noktasında bulunmaktadır. Melezleşmenin kültürel düzeyde farklı görünimleri mevcuttur. Türkiye'de türbanı ile kamusal alanda kendini görünür kılan "Müslüman kadın kimliği", Protestanlaşmış İslami iş ahlakını temsil eden "Müslüman işadamı", küresel düzlemde yurt-dışında en modern yöntemleri öğrenmiş ve bunu Çin iş kültürünün ögesi olan Çin kişiselciliği ile birleştiren "Konfüçyüsçü Tüccar" (Yan, 2003:31), Batı tüketim kültürünün parçası olan "fast food" un Japon yemek kültürü ile iç içe geçişi (Aoki, 2003:77), Batı kaynaklı müziklerin Çingene, Hint ve Afrika müzikleri ile harmanlanması merkezle çevre arasındaki melezleşmesinin görünümüleri olarak ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi kültürel melezleşme küreselleşmenin getirdiği açılımlara bağlı kalmakta, çok kültürcülük gibi post-modern yaklaşımlarla da örtüşmektedir. Türk düşün yaşamı içindeki sentezci yaklaşımların da dışına pek fazla çıkamamaktadır. Doğu ve Batı'nın çeşitli yönleri ile sentezlenebileceği, İslam'ın gelişmeye-modernleşmeye engel oluşturmadığı yönündeki açılımlar ise Türk düşün yaşamı içinde yeni bir tutum olarak değerlendirilemez.

ASYA'DA MODERNİTENİN AKTÖRLERİ:YÖNETİCİ ELİTLERDEN SİVİL TOPLUMA

Batı-dışı modernlik kavramı sadece Batı merkezli modernleşme kuramlarının eleştirisi ile değil, aynı zamanda Batılı olmayan toplumların modernliği benimseme-içselleştirme ve toplumsal düzlemde yaygınlaştırma biçimlerine karşı da sorgulayıcı bir tutumla ortaya çıkmaktadır. Bu sorgulamanın temelinde, Türk modernleşmesinde Cumhuriyetin kurucu kadrolarına yöneltilen eleştirel tutum yatmaktadır. Modernleşmenin Asya'da yürütülme ve yaygınlaştırma biçimi genellikle "gönüllü-otoriter modernizasyon" kavramı

ile tanımlanmaktadır. Burada gönüllülük kavramı Asya toplumlarının yönetici elitlerinin moderniteyi kabulüne gönderme yaparken, otoriterlik ise modernliği topluma benimsetme biçimlerini betimlemektedir. "Yukarıdan aşağıya doğru modernizasyon" Asya modernleşmesinin toplumsal yönüne işaret etmektedir. Bu ifadeler kuşkusuz belirli bir gerçekliğe karşılık gelir. Ancak modernleşmenin Asya toplumlarında içselleştirilme ve yaygınlaşma biçimi, Asya'da geleneksel devlet/toplum ilişkisi bağlamında şekillenmiştir. Doğu toplumlarında devletin toplumu belirleyici rolü modernitenin içselleştirme biçiminde yeniden üretilmiştir. Ayrıca Asya'nın Batı hegemonyasını kabul ve meydan okuma bağlamında biçimlenen siyasî yönelimleri, modernliğin içselleştirilme biçimini geniş ölçüde etkilemiştir. Doğu'nun geleneksel yönetici elitleri karşılaştıkları sorunları çözebilmenin yolunu Batı'yı güçlü kılan donanımına sahip olmaktan aramışlardır. Batı'nın sahip olduğu bilim ve teknoloji O'nun gücünün kaynağı olarak düşünülmüştür. Bu araçlara sahip olmak için Batı'dan ya uzman getirilmiş ya da Batı'ya öğrenci gönderilmiştir. Osmanlı'da III.Selim, II.Mahmut, Japonya'da Meiji, Çin imparatoriçesinin reform çabaları bu düşüncenin ürünüdür. Batı'da eğitim gören ve bu yolla Batılı düşünsel araçlarla donanan yeni kadrolar ülkelerine döndüklerinde eski yapıları beğenmeyip ve eski yöneticilerin modernleşme yolundaki reformlarını yetersiz görüp eleştirmeye başlamışlardır. Üstelik sadece eleştirmekle kalmayıp siyasette de ön plana çıkmışlardır. Osmanlı'da Jön Türkler, Çin'de Sun-Yat-Sen, Çan-Kay Şek gibi isimler Batı etkisinde yetişmiş yeni yönetici elitleri oluşturmuşlardır.

Batı etkisinde yetişmiş yönetici elitlerin geleneksel toplum yapısına yönelttiği kurumsal müdahaleler Örneğin, Osmanlıda Yeniçeriliğin kaldırılması Vaka-yi Hayriye, Cumhuriyet kadrolarının yürüttüğü devrimler, Japonya'da Samurayların tasfiye edilmesi, kadınlara oy hakkının verilmesi, geleneksel aile yapılarını çözmeye yönelik girişimler, Çin ordularının Batılı subaylarca eğitilmesi, komünist Çin'de ataerkil aile yapısına yönelik radikal saldırılar Asya toplumlarının çeşitli yönleriyle modernleşme çabasını betimlemektedir. Batı-dışı modernlik kavramı bu tarz bir modernizasyonun zorlayıcı niteliklerine işaret etmektedir (Göle,1998;2002). Bu yönüyle Batı-dışı modernlik kavramı, Batılı olmayan toplumların modernleşme biçimine yönelik eleştiriler içeren, Batı çıkışlı kuramlarla da örtüşmektedir. Batı çıkışlı modernleşme kuramları, Batı-dışı toplumlardaki modernliğin inşasında karşılaşılan sorunları, bu toplumların geleneksel yapılarıyla ilişkilendirmektedir. Özellikle sosyalist liderler ülkelerinde yürüttükleri modernist pratikler nedeniyle ağır suçlamalara maruz kalmışlardır. Örneğin, Sosyalist Çin'deki Kültür Devrimi Batı tarafından lanetlenmekte ve Mao despot bir Asyalı lider

olarak nitelendirilmektedir (Hobsbawm, 2003). Türkiye’de gerçekleştirilen askeri müdahalelere-müdahalelerin yönü modernisttir-bakış açısı da bundan farklı değildir. Türkiye demokratik bir geçmişe sahip olmayan Asyalı bir toplumun mirasçısı olarak değerlendirilmektedir.

Batı-dışı modernlik kavramı, Batılı olmayan toplumların yukarıdan aşağıya doğru modernizasyon yöntemini, zorlayıcı unsurları ve yarattığı toplumsal tepkiler nedeniyle sorunlu olarak değerlendirmektedir. Bunun yerine aşağıdan yukarıya doğru bir modernizasyon önermektedir. Aşağıdan yukarı doğru modernleşme anlayışı ise, Batı kaynaklı sivil toplum tezlerinden referans almaktadır. Yönetici elitlere yapılan demokratikleşme çağrıları bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Toplumsal açıdan düşünüldüğünde, yönetici elitlerin modernleşme projesinin dışında tuttıkları ya da modernleşme projesine potansiyel karşı unsurlar olarak kabul edilen toplumsal kesimlerin – tarikatlar gibi- “kamusal alanda” yer almaları amaçlanmaktadır. İslamcı hareket ve sivil toplumculuğu birlikte değerlendirme eğilimi bu sürecin ürünü olarak biçimlenmektedir. Böyle bir yaklaşım Türkiye için düşünüldüğünde modernleşmenin yürütücüsü Cumhuriyetin kurucu kadrolarına karşı belli bir eleştirel tutumu da içermektedir. Sivil toplum aracılığı ile yürütülecek modernizasyon, siyasal aktörlerin değişmesini de olanaklı kılmaktadır. Bu nedenle politik düzlemde “muhafazakar” eğilimli kadrolar ve toplumsal güçlerle örtüşme kaçınılmaz hale gelmektedir. Üstelik böyle bir eleştiri biçimi Türk düşün dünyasında daha önce de dile getirilen ve Türk muhafazakarlığının en önemli söylem biçimi olarak ortaya çıkan “zorunlu kültür değişimleri”ne karşı “serbest kültür değişimleri”ni öneren anlayışın uzantısı gibidir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye, Japonya ve Çin modernite ile karşılaşmaları ve gösterdikleri tepkiler, modernitenin içselleştirilmesinde benimsedikleri yöntemler ve toplumsal düzlemde modernitenin yürütücü aktörleri açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu toplumlar sözü edilen noktalarda benzeşmelerine karşılık hem tarihsel açıdan Asya içindeki konumları itibarıyla hem de günümüz ilişkileri bağlamında Batı ve modernite ile farklı düzlemde ilişki kurmaktadır. Bu nedenle Batı-dışı modernlik kavramı Batılı olmayan toplumları açıklamaya yönelik araçsal bir kavram olmaktan uzak bir görünüm sergilemektedir. Batılı olmayan toplumların Batı ve modernite ile olan ilişkisi tek tip kategorileştirmelerin dışında hem kendi özgünlükleri hem de benzerlikleri bağlamında ele alınabilir.

Batı dışı modernlik kavramı modernleşme kuramının merkezini Batı-dışına taşımayı önermektedir. Batılı olmayan toplumların modernleşme deneyimlerini referans alarak Batı-dışında "kendine özgü" bir modernitenin olanaqlılığını kurgulamaya çalışmaktadır. Ancak bu çaba çeşitli yönleri ile sınırlı kalmaktadır. Öncelikle Batı-dışı modernlik kavramı, Batı çıkışlı kuramların etkisinde biçimlenmektedir. Asya'nın Batılı olmadan da modernleşebileceği yaklaşımı ile (Huntington, 1997) önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Batı-dışı modernlik kavramına bağlı olarak geliştirilen melezleşme yaklaşımı da küreselleşme ve çok kültürlülük tartışmalarının odağında durmaktadır. Batı-dışı modernlik kavramı Batı'dan kuramsal bir kopuş gerçekleştiremediği gibi politik bir kopuş da içermemektedir. Toplumlararası farklılıkların sentezlenebileceği, ayrışmaların ortadan kaldırılabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle de modernitenin kentleşme, endüstrileşme, eğitim gibi nesnel ölçütlerinin yerine kültürel görünüm üzerine odaklanmaktadır. Modernleşmenin nesnel ölçütleri çerçevesinde varolan toplumsal ayrışmalar, kültür yönelimli açıklamalar ve kavramlar aracılığıyla –Batı-dışı modernlik kavramında olduğu gibi- aşılma istenmiş ve Batı dışındaki toplumlara yeni bir varoluş alanı yaratılmaya çalışılmıştır. Böylelikle, makro düzeyde ortaya çıkan temel çelişkiler ve ayrımlar göz ardı edilmiştir. □

KAYNAKÇA

- Aoki, T. (2003). "Çağdaş Japonya'da Küreselleşmenin Boyutları", P. L. Berger ve S. P. Huntington (Eds.), *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme* (Çev. Ayla Ortaç), ss.76-97. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berger, P.L. (2003). "Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri", P.L. Berger ve S.P. Huntington (Eds.), *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme* (Çev. Ayla Ortaç), ss.9-19. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berkes, N. (1976). *Asya Mektupları*. İstanbul:Çağdaş Yayınları.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dirlik, A. (2005). *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (Çev. Galip Doğduaslan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi 13yy 20yy*, (Çev. Muna Cedden). Ankara: İmge Kitabevi.
- Göle, N. (2002). *Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (1998). "Batı Dışı Modernlik Üzerine İlk Desen", *Doğu Batı*, 2, 55-62.

- Güvenç, B. (2002). **Japon Kültürü**. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hobsbawm, E.(2003). **Yirminci Yüzyıl Kısa Tarihi**. İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Huntington, S. P.(1997). **Medeniyetler Çatışması**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Keyder, Ç. (1996). **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul:İletişim Yayınları
- Öğün, S. S. (2000). *“Yerlici Kültüralizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme”*, E.F. Keyman ve A.Y. Sarıbay (Eds.), **Global ve Yerel Eksende Türkiye**, ss. 39-86. İstanbul: Alfa.
- Özcan, U. (2004). *“1980 sonrasında Türkiye de Kültürel ‘Melezleşme’ ve Ayrışma Görüntüleri”*, **Sosyoloji Dergisi**, 3.Dizi, 8.Sayı, 103-113. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Roberts, J.M.(2003). **Yirminci Yüzyıl Tarihi**. Ankara: Dost Kitapevi.
- Turhan, M.(1951). **Kültür Değişmeleri**. İstanbul: İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1992).**Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**. İstanbul:Ülken Yayınları.
- Yan, Y. (2003). *“Yönetimli Küreselleşme Çin’de Devlet ve Kültürel Geçiş Süreci”*, P.L. Berger ve S.P. Huntington (Eds.), **Bir Küre Bin Bir Küreselleşme** (Çev. Ayla Ortaç), ss.28-55. İstanbul: Kitap Yayınevi.